

УДК 343.7(73+477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.93.4.10>

ДО ПИТАННЯ ПРО МОМЕНТ ЗАКІНЧЕННЯ КОНТРАБАНДИ

Дудоров О.О.,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінально-правової політики
та кримінального права
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
ORCID: 0000-0003-4860-0681
e-mail: o.o.dudorov@gmail.com

Письменський Є.О.,
доктор юридичних наук, професор,
проректор з наукової роботи ЗВО
«Університет Короля Данила»
ORCID: 000000-0001-7761-7103
e-mail: yevhen.pysmenskyi@ukd.edu.ua

Дудоров О.О., Письменський Є.О. До питання про момент закінчення контрабанди.

У статті на підставі аналізу здобутків кримінально-правової науки, матеріалів судової практики та положень регулятивного (митного) законодавства з'ясовується момент закінчення контрабанди і, за результатами проведеного аналізу, висувуються рекомендації щодо застосування відповідних положень Кримінального кодексу України. Відзначено, що приводом для звернення до цього задовженого спірного питання, пов'язаного з кримінально-правовою характеристикою контрабанди, стало його винесення на розгляд об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду.

Констатовано, що в усіх чинних кримінально-правових заборонах, присвячених відповідальності за контрабанду, при описанні об'єктивної сторони використовується єдина конструкція – переміщення через митний кордон України, через що питання про момент закінчення злочину має вирішуватися однаково стосовно усіх передбачених кримінальним законом складів контрабанди. Викладено й оцінено панівний у судовій практиці та юридичній літературі підхід із питання про момент закінчення контрабанди, який з-поміж іншого ґрунтується на граматичному тлумаченні кримінального закону і в межах якого вказаний момент визначається з урахуванням місця, напрямку і способу переміщення предметів контрабанди через митний кордон України. Доведено, що слідування такому традиційному (диференційованому) підходу уможлиблює порушення принципу справедливості в кримінальному праві. Водночас піддано критиці висловлювання окремих представників суддівського корпусу про нібито наявну залежність моменту закінчення контрабанди від дій працівників митниці.

Окремо розглянуто питання про момент закінчення контрабанди у ситуації, коли її предмети виявлено під час митного контролю міжнародного поштового відправлення, що прибуло в Україну. Поставлено під сумнів правильність відповідної правової позиції Касаційного кримінального суду Верховного Суду.

Доведено, що питання системної суперечності в законодавчій конструкції складів контрабанди, яка призводить до необґрунтованої диференціації кримінальної відповідальності залежно від напрямку переміщення (ввезення/вивезення) предметів контрабанди за фактично однакового рівня суспільної небезпечності вчиненого, потребує розв'язання у спосіб внесення змін до Кримінального кодексу України. Показано, якими можуть бути такі потенційні законодавчі зміни.

Ключові слова: контрабанда, кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності, переміщення через митний кордон України, замах, закінчене кримінальне правопорушення, кримінально-правова кваліфікація, диференціація кримінальної відповідальності.

Dudorov O.O., Pysmenskyi Ye.O. On the issue of the moment of completion of smuggling.

The article, drawing upon the achievements of criminal law doctrine, materials of judicial practice, and the provisions of regulatory (customs) legislation, clarifies the moment at which smuggling is deemed completed and, based on the analysis conducted, advances recommendations for the application of the relevant provisions of the Criminal Code of Ukraine. It is noted that the renewed attention to this long-standing, controversial issue concerning the criminal law characteristic of smuggling was prompted by its referral to the Joint Chamber of the Cassation Criminal Court of the Supreme Court.

It is established that all currently effective criminal law prohibitions providing for liability for smuggling employ a uniform legislative formula in describing the objective element of the offence—namely, the movement of items across the customs border of Ukraine. Accordingly, the issue of the moment of completion of the offence should be resolved uniformly about all statutory forms of smuggling envisaged by criminal law. The article outlines and evaluates the prevailing approach in judicial practice and legal scholarship to determining the moment of completion of smuggling. This approach, among other things, is based on a grammatical interpretation of criminal legislation and defines the relevant moment with due regard to the place, direction, and method of smuggling items across Ukraine's customs border. It is demonstrated that adherence to this traditional (differentiated) approach creates the possibility of violating the principle of justice in criminal law. At the same time, the article critically examines the assertions of certain members of the judiciary concerning an alleged dependence of the moment of completion of smuggling on the actions of customs officials.

Separate consideration is given to the issue of the moment of completion of smuggling in situations where the items are detected during customs control of an international postal consignment that has arrived in Ukraine. The correctness of the corresponding legal position of the Cassation Criminal Court of the Supreme Court is called into question.

It is argued that the issue of systemic inconsistency in the legislative construction of smuggling offences – which results in an unjustified differentiation of criminal liability depending on the direction of movement (import/export) of the smuggled items despite an identical degree of social harmfulness – requires resolution through amendments to the Criminal Code of Ukraine. The article outlines possible legislative changes that could address this problem.

Key words: smuggling, criminal offences in the field of economic activity, movement across the customs border of Ukraine, attempt, completed criminal offence, criminal law qualification, differentiation of criminal liability.

Постановка проблеми. Попри російсько-українську війну, контрабанда різних предметів, набуваючи дедалі більш витончених та організованих форм, продовжує залишатись однією з найбільших загроз для національної безпеки України в економічній та інших сферах, через що проблематика кримінально-правової протидії цьому негативному явищу не позбавляється своєї злободенності.

Приводом для написання статті, запропонованої увазі читача, стало звернення однієї із суддів Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду (далі – звернення і ККС ВС, відповідно), що надійшло авторам цих рядків як членом Науково-консультативної ради при Верховному Суді відповідно до ст. 434-2 КПК України і ст. 47 Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Своєю чергою, підготовка звернення зумовлювалася потребою дати правильну кримінально-правову оцінку діям особи, яка обвинувачується у вчиненні закінченого злочину, передбаченого ч. 3 ст. 305 Кримінального кодексу України (далі – КК), та яка, однак, у касаційній скарзі стверджує, що нею вчинено замах на злочин, оскільки предмет контрабанди був виявлений у неї при в'їзді на територію України, на її митній території під час митного огляду автомобіля, а тому предмет контрабанди, на переконання скаргника, ще не був переміщений через митний кордон України.

Суть поставленого у зверненні питання полягає у з'ясуванні моменту, з якого контрабанду слід визнавати закінченим злочином, зважаючи на такі ситуації: 1) предмети контрабанди було виявлено при в'їзді в Україну на її митній території під час митного контролю при огляді чи перегляді товарів, транспортних засобів, ручної поклажі, багажу або під час особистого огляду тощо;

2) предмети контрабанди було виявлено на митній території України під час митного контролю при огляді міжнародного поштового відправлення, яке прибуло в Україну; 3) предмети контрабанди було виявлено під час огляду чи переогляду речей або ж під час особистого огляду при виїзді за межі України (вивезенні товарів, пересиланні поштових відправлень).

Кримінальна відповідальність за контрабанду, тобто переміщення різних предметів через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю, передбачена КК у його статтях 201 (щодо культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї або боєприпасів), 201-1 (щодо лісоматеріалів або пиломатеріалів цінних та рідкісних порід дерев, лісоматеріалів необроблених, а також інших лісоматеріалів, заборонених до вивозу за межі митної території України), 201-3 (щодо товарів), 201-4 (щодо підакцизних товарів) і 305 (щодо наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів). В усіх зазначених заборонах при описанні об'єктивної сторони використовується єдина конструкція – переміщення через митний кордон України, з чого випливає, що питання про момент закінчення кримінального правопорушення має вирішуватися однаково стосовно всіх передбачених КК складів контрабанди.

Примітка ст. 201 КК, хоч і містить визначення таких способів вчинення караної за статтями 201, 201-1, 201-3, 201-4, 305 КК контрабанди, як переміщення через митний кордон України предметів контрабанди поза митним контролем і переміщення через митний кордон України предметів контрабанди з приховуванням від митного контролю, не розкриває, що саме слід розуміти під переміщенням через митний кордон України. Відсутня відповідна дефініція і в Митному кодексі України (далі – МК). Водночас останній (п. 4 ч. 1 ст. 4 МК) визначає, що ввезення товарів, транспортних засобів на митну територію України, вивезення товарів, транспортних засобів за межі митної території України – це сукупність дій, пов'язаних із переміщенням товарів, транспортних засобів через митний кордон України у будь-який спосіб у відповідному напрямку. МК (ст. 10) також встановлює, що межі митної території України є митним кордоном України. Останній, за загальним правилом, збігається з державним кордоном України.

Стан опрацювання проблематики. Проблематика кримінально-правової протидії контрабанді традиційно належить до числа активно досліджуваних у правничій науці. Достатньо пригадати монографічні (дисертаційні) дослідження Д. Бабікова (2023 р.), О. Кравченко (2010 р.), О. Омельчука (2002 р.), О. Процюка (2006 р.), В. Сіленка (2009 р.), С. Сороки (2010 р.). Вагомим внеском у розроблення дискусійних питань кримінальної відповідальності за контрабанду є також праці Л. Абакінкої-Пилявської, А. Вознюка, В. Гончарука, Ю. Гродецького, Н. Гуторової, Ю. Данилевської, Ю. Забуги, Д. Каменського, Н. Коломієць, А. Ландіної, Н. Мирошніченко, Т. Михайліченко, Є. Назимка, Т. Ніколаєнко, Н. Орловської, Т. Пономарьової, О. Радутного, І. Сень та ін.

Якщо раніше (до прийняття Закону України від 9 грудня 2023 р. «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо криміналізації контрабанди товарів») зусилля вчених значною мірою зосереджувались на обґрунтуванні потреби відновлення кримінальної відповідальності за товарну контрабанду, то після ухвалення рішення парламенту про її рекриміналізацію наукові розвідки в основному присвячуються аналізу відповідних законодавчих новел. Це і не дивно, адже наслідком набрання чинності згаданим Законом України стало не лише довгоочікуване відновлення кримінальної відповідальності за товарну контрабанду (у межах нової ст. 201-3 КК), а й запровадження низки інших (досить контраверсійних) змін, покликаних вдосконалити механізм кримінально-правової протидії контрабанді в Україні. При цьому з питання, якій присвячено нашу публікацію, відсутня однаковість підходів як у теорії кримінального права, так і в судовій практиці, що зайвий раз засвідчується винесенням висвітлюваного питання на розгляд об'єднаної палати ККС ВС [1, с. 9–10].

Постановка завдання. Мета статті полягає у тому, щоб (а) з урахуванням аналізу здобутків кримінально-правової доктрини, матеріалів судової практики і приписів регулятивного (митного) законодавства з'ясувати момент закінчення контрабанди і (б) на цій підставі сформулювати рекомендації щодо застосування відповідних положень КК.

Виклад основного матеріалу. У науці кримінального права контрабанду традиційно відносять до кримінальних правопорушень з формальним складом, а момент закінчення цього делікту пов'язують із фактичним перетином митного кордону України (місце як обов'язкова ознака об'єктивної сторони контрабанди) відповідним предметом. Під переміщенням, згаданим у перерахованих вище статтях КК, розуміється ввезення на митну територію України, вивезення з цієї те-

риторії або транзит через територію України певних предметів. Останні можуть бути переміщені через митний кордон як разом з особами, які його перетинають, так і окремо від них (наприклад, у випадку відправлення предметів у несупроводжуваному багажі або міжнародному поштовому відправленні). Інакше кажучи, та обставина, чи перетнула митний кордон України особа, яка у певний спосіб незаконно перемістила через митний кордон України предмет контрабанди, на кваліфікацію останньої не впливає [2, с. 640, 642].

Буквальне тлумачення положень КК (статті 201, 201-1, 201-3, 201-4, 305) про переміщення різних предметів через митний кордон України дає змогу переконатись у непослідовності, закладеній у цих нормативних положеннях. Ідеться про неминучий зв'язок моменту закінчення контрабанди з фактом перетину митного кордону України (переміщення як завершена дія). Проблема полягає у тому, що при вивезенні предметів контрабанди за межі України момент закінчення цього кримінального правопорушення може бути встановлений лише тоді, коли відповідні предмети потрапили на територію іншої держави і ніяк раніше. Така ситуація зазвичай унеможлиблює кримінальну відповідальність за закінчену контрабанду при вивезенні її предметів, оскільки юрисдикція України припиняється на її державному (митному) кордоні, а встановлення факту завершення переміщення на території іншої держави може бути процесуально недосяжним.

Дії, спрямовані на вивезення предметів з митної території України і не доведені до кінця з причин, які не залежали від волі винного (наприклад, предмети контрабанди виявлено під час огляду речей або особистого огляду до моменту завершення їх фактичного переміщення через митний кордон України), розглядаються як замах (незакінчений або закінчений – залежно від обставин конкретного кримінального провадження) на вчинення кримінального правопорушення, оскільки має місце часткове виконання об'єктивної сторони складу контрабанди. Це саме стосується ситуації, коли особа виконала все від неї залежне для того, щоб довести кримінальне правопорушення до кінця (наприклад, надавши неправдиву інформацію митному органу, вона успішно приховала предмет контрабанди від митного контролю), однак із незалежних від її волі причин предмет контрабанди не був фактично переміщений через митний кордон України. Якщо ж предмети контрабанди ввозяться на митну територію України, то факт закінчення кримінального правопорушення може встановлюватися під час проходження митного контролю, який здійснюється вже після того, як певні предмети фактично перетнули митний кордон, що дає змогу констатувати закінчення контрабанди. Тут варто уточнити, що при потраплянні предметів контрабанди в Україну кримінальне правопорушення визнається закінченим незалежно від того, чи було воно викрито одразу після перетину предметами митного кордону, під час перебування предметів під митним контролем або навіть після його завершення.

Як слушно резюмує І. Сень, такі особливості встановлення моменту закінчення контрабанди зумовлені тим, що при вивезенні її предметів за межі України митний контроль здійснюється перед тим, як ці предмети перетинають митний кордон України, а при їх переміщенні на територію України митний контроль здійснюється вже після того, як зазначені предмети перетнули митний кордон України [3, с. 473]. Свого часу один з авторів цих рядків при висвітленні питання про момент закінчення контрабанди, висловлюючи суголосні міркування, звертав увагу на те, що в Україні діють внутрішні митниці, функціонують зони митного контролю, які можуть знаходитись досить далеко від митного кордону (нині на це вказує ст. 329 МК). Крім того, навіть наближені до державного кордону зони митного контролю знаходяться на певній відстані від цього кордону, який, як уже зазначалось, в основному збігається з митним кордоном. Отже, якщо предмети вивозяться за межі митної території України, вони фактично перетинають митний кордон після його проходження, а контрабанда має розглядатися як закінчений злочин у разі фактичного (успішно-го) переміщення предметів через митний кордон [4, с. 381].

У ситуації, коли предмети контрабанди виявлено під час митного контролю міжнародного поштового відправлення, яке прибуло в Україну, контрабанда є закінченим кримінальним правопорушенням, оскільки відповідні предмети до цього моменту фактично перетнули митний кордон України. Замах на контрабанду за таких обставин можливий лише тоді, коли предмети виявлені до перетину митного кордону України, що для міжнародних поштових відправлень є нетиповим. Ключова особливість тут полягає в тому, що фізичне переміщення міжнародного поштового відправлення через митний кордон відбувається до моменту митного контролю. Згідно з ч. 1 ст. 200 МК оператори поштового зв'язку доставляють міжнародні поштові відправлення до місця міжнародного поштового обміну, розташованого на митній території України, тобто за митним

кордоном (хай навіть після надання митним органом дозволу на пропуск). Треба враховувати ту обставину, що міжнародні поштові відправлення переміщуються централізовано і масово. Технологічно неможливо здійснити митний контроль до перетину митного кордону України, оскільки поштові відправлення перетинають цей кордон в опечатаному виді – індивідуальна перевірка кожного відправлення в пункті пропуску паралізувала б роботу митниці. Оброблення вказаних відправлень здійснюється в місцях, розташованих усередині території України.

У контексті викладеного вартує уваги одна з постанов ККС ВС, яка згадується у зверненні як індикатор неоднаковості судової практики у частині встановлення моменту закінчення контрабанди та яка містить таку позицію: виявлення предметів контрабанди під час митного огляду міжнародного поштового відправлення свідчить про замах, оскільки предмети контрабанди не було переміщено через митний кордон України [5]. Позицію ККС ВС слід оцінити критично як таку, що не враховує різницю між фактичним переміщенням (фізичний перетин кордону предметом контрабанди), чого вимагає чинний кримінальний закон, і завершенням митних процедур (так би мовити, адміністративний акт).

Іншої думки дотримується І. Сень, яка пише, що у цьому разі ККС ВС стадію вчиненого кримінального правопорушення визначив правильно, хоч і без належної аргументації. Уточнимо: фактично аргументація ККС ВС у цьому кримінальному провадженні звелась до буквального відтворення відповідного роз'яснення Верховного Суду України (наводиться нижче) без з'ясування ключового питання – чи перетнув предмет контрабанди (особливо небезпечна психотропна речовина, виявлена під час митного огляду поштового відправлення, що надійшло з Королівства Нідерланди на адресу винного) митний кордон України. На підтвердження своєї позиції І. Сень покликається на ч. 8 ст. 233 МК, де зазначено, що міжнародні поштові (крім тих, що переміщуються через територію України транзитом) та експрес-відправлення переміщуються через митний кордон України після здійснення митного контролю і митного оформлення товарів, що знаходяться в цих відправленнях. Звідси науковиця робить висновок про встановлення МК правила, згідно з яким міжнародні поштові відправлення спершу проходять митний контроль, і лише після цього вони переміщуються через митний кордон України. Зважаючи на це, при виявленні предмета контрабанди під час здійснення митного контролю поштових відправлень, які надходять в Україну, останні (відповідно до МК) ще не переміщені через митний кордон України, а тому контрабанда не може визнаватися закінченим кримінальним правопорушенням [3, с. 474].

На наш погляд, сенс згаданої норми (ч. 8 ст. 233 МК), яка (визнаємо) викладена не дуже однозначно, полягає в іншому: вона – про те, що у міжнародних відправленнях можуть переміщуватись товари (адже у такий спосіб митний кордон України можуть перетинати відмінні від товарів особисті речі, кореспонденція тощо); ці товари спочатку мають бути піддані митному контролю, після чого відповідне міжнародне відправлення може рухатись далі і перетинати митний кордон. Якщо міжнародне відправлення потрапило на територію України – на центральну (регіональну) сортувальну станцію чи у місце міжнародного поштового обміну, то контрабанду товарів (або інших предметів), розміщених у цьому відправленні, є підстави визнавати закінченою, бо предмети контрабанди вже переміщено через митний кордон України. Ми вважаємо вразливою логіку І. Сень, яка базується на буквальному прочитанні ч. 8 ст. 233 МК та згідно з якою товари, які знаходяться у міжнародному відправленні, що надійшло в Україну, мають бути спочатку проконтрольовані у митному сенсі, після чого міжнародне відправлення повинне повернутись до митного (державного) кордону (?) і зрештою його перетнути.

У межах пошуку відповіді на поставлені питання вважаємо за доречне застосувати з-поміж іншого граматичне тлумачення положень КК. Треба врахувати спосіб, у який законодавець описав контрабандну поведінку – це, повторимо, переміщення, а не переміщування. Різниця між «переміщенням» і «переміщуванням» ґрунтується на категорії аспектуальності дієслова в українській мові. Обидві форми є віддієслівними іменниками, які, однак, не тотожні, бо походять від різних аспектуальних типів дієслів і репрезентують різні семантичні фокуси дії.

Передбачене КК переміщення [предметів через митний кордон України] має походження від дієслова доконаного виду (перемістити) і семантично відображає результат дії. Як юридичний факт переміщення означає, що певні предмети вже переміщено, тобто дія відбулася і завершилася (акцент зроблений на самому факті і його наслідках, а не процесі). О. Радутний слушно наголошує, що дієслово доконаного виду означає дію, яка завершилася в минулому або неодмінно відбудеться в майбутньому, і відповідає на питання «що зробити?», «що зробив?», «що зробить?».

У цьому випадку важливе значення для закону про кримінальну відповідальність має наголос на тому, що дія є завершеною [6, с. 161–162]. Переміщення ж [предметів через митний кордон України] походить від дієслова недоконаного виду (переміщувати) і семантично відображає процес або перебіг дії, а не акт завершеного типу. «Переміщення» акцентує сам процес руху, його тривалість, спосіб, умови, що свідчить про відсутність чіткого моменту настання юридичного факту. Отже, переміщення фіксує результативну подію, а переміщення – лише динамічний перебіг, без завершеності.

Свого часу Верховний Суд України (далі – ВСУ) сформував позицію, за якою контрабанда вважається закінченою з моменту незаконного переміщення предметів контрабанди через митний кордон України, а замах на це кримінальне правопорушення має місце, якщо такі предмети виявлено до переміщення через митний кордон України (під час огляду чи перегляду товарів, транспортних засобів, ручної поклажі, багажу або особистого огляду тощо) (п. 13 постанови Пленуму ВСУ від 26 лютого 1999 р. № 2 «Про судову практику в справах про контрабанду та порушення митних правил», п. 8 постанови Пленуму ВСУ від 3 червня 2005 р. № 8 «Про судову практику у справах про контрабанду та порушення митних правил»). Цікаво, що перше з названих джерел містило таке роз'яснення, відсутнє у другому джерелі: незаконне переміщення на територію України предметів контрабанди, які виявлено під час митного контролю, утворює закінчений склад злочину.

На основі цих роз'яснень, які, своєю чергою, ґрунтувалися і ґрунтуються на законодавчому описанні контрабанди, формувалася і наукова думка. Так, заслуговують на підтримку узагальнюючі судження про те, що за своєю суттю момент закінчення контрабанди *de lege lata* має визначатись альтернативно, оскільки він залежить від місця, напрямку і способу переміщення певних предметів через митний кордон України. Головним критерієм диференціації у цьому разі є те, чи ввозиться предмет контрабанди на митну територію України чи, навпаки, він вивозиться з митної території України. Водночас слушність такої панівної позиції, відповідно до якої момент закінчення контрабанди ставиться у залежність від фактичного переміщення предметів через митний кордон України, піддається сумніву. Зазначається, зокрема, що з урахуванням суспільної небезпеки контрабанди варто уникати заздалегідь вимушеної кваліфікації контрабанди з посиланням на ст. 15 КК та, як наслідок, призначення винній особі більш м'якого покарання відповідно до ст. 68 КК [2, с. 642–643; 7, с. 116–118].

Щоправда, перенесення моменту закінчення контрабанди на більш ранню (порівняно з фактичним перетинном відповідними предметами митного кордону) стадію можливе лише після внесення змін до аналізованих положень КК. І ці зміни видаються конче потрібними з огляду на закладену в КК суперечність, яка уможлиблює порушення принципу справедливості в кримінальному праві.

Показовою, наприклад, є досліджена нами ситуація з кримінально-правовою протидією контрабанді деревини (ст. 201-1 КК), у межах якої (протидії) реагування зазвичай здійснюється на замах на вчинення цього злочину, що має своїм наслідком призначення навряд чи виправданого (з урахуванням суспільної небезпеки вказаного різновиду контрабанди) більш м'якого покарання на підставі ст. 68 КК [8, с. 511–512].

До того ж нині має місце парадоксальна ситуація: чим гірше працює митниця (не виявляє контрабанду), тим суворіша може бути (потенційно – за умови ефективної співпраці України із сусідніми державами) відповідальність контрабандиста. І навпаки: чим краще працює митниця, виявляючи певні предмети під час митного огляду, тим м'якша кримінальна відповідальність контрабандиста. Тобто ефективність митного контролю «грає на руку» контрабандисту, призводячи до менш суворой караності його поведінки.

Слід зважати і на те, що слідування панівному як у судовій практиці, так і в юридичній літературі диференційованому підходу до визначення моменту закінчення контрабанди призводить до того, що у разі ввезення її предметів на митну територію України застосування ст. 17 КК «Добровільна відмова при незакінченому кримінальному правопорушенні» виключається. Беремо до уваги своєчасність як одну з ознак добровільної відмови, яка означає, що остання можлива лише у незакінченому кримінальному правопорушенні. При цьому слід виходити не із суб'єктивного уявлення винного про завершеність кримінального правопорушення, а з його кримінально-правової кваліфікації [9, с. 569]. Натомість при вивезенні предметів контрабанди з України добровільна відмова від доведення цього злочину до кінця цілком можлива (причому вона може бути здійснена навіть після вдалого проходження особою митного контролю, тобто вже на стадії,

аналогічній закінченому замаху). І таке різне вирішення питання про (не)можливість звернення до ст. 17 КК залежно від напрямку руху предметів контрабанди зайвий раз змушує вести мову про порушення принципу справедливості у кримінальному праві.

У юридичній літературі можна відшукати різні визначення поняття переміщення предметів через митний кордон, яке, як уже зазначалося, поки що залишається поза увагою законодавця. Зокрема, мовиться про те, що переміщення товарів через митний кордон – це система послідовних і процесуалізованих юридично вагомих дій, спрямована на забезпечення перетину товаром чи транспортним засобом комерційного призначення митного кордону України відповідно до митних правил [10, с. 7, 16]. Під переміщенням товарів фізичними особами через митний кордон України розуміється сукупність дій фізичних осіб, з однієї сторони, та заходів митних органів, їх посадових осіб, інших осіб, з другої сторони, щодо ввезення на митну територію, вивезення з митної території України або транзиту через митну територію України товарів, які (дії) здійснюються визначеними в законодавстві засобами та способами і спрямовані на дотримання передбачених законодавством підстав, умов й процедур такого переміщення [11, с. 54]. Переміщення гуманітарної допомоги через митний кордон України визначається як сукупність виконання митних формальностей щодо дотримання митних правил ввезення в Україну гуманітарної допомоги або вивезення з України гуманітарної допомоги [12, с. 7].

Очевидно, що викладені «митно-правові» визначення відповідного поняття з їх наголосом на митних процедурах схиляють до думки про доцільність перенесення моменту закінчення контрабанди на стадію початку митного оформлення. До цього спонукає і викладене у вступній частині нашої статті законодавче визначення (п. 4 ч. 1 ст. 4 МК) ввезення товарів, транспортних засобів на митну територію України і вивезення товарів, транспортних засобів за межі митної території України. Однак такі дефініції видаються неприйнятними для кримінально-правових потреб, бо, зокрема, не узгоджуються з наведеними вище результатами граматичного тлумачення положень КК. З погляду застосування чинних редакцій кримінально-правових заборон, присвячених відповідальності за контрабанду, нас має цікавити не подолання винним тих режимів, які встановлюються державою у зонах митного контролю, не виконання винною особою певних митних формальностей (контрабандист за визначенням їх ігнорує), а фактичне (фізичне) переміщення предметів контрабанди через митний кордон України.

Щодо наведених у зверненні висловлювань про залежність моменту закінчення контрабанди від дій працівника митниці (визначення такого моменту нібито ставить стадію вчинення цього кримінального правопорушення у залежність від дій працівника митниці, а не від поведінки того, хто вчиняє контрабанду), то вони (висловлювання) навряд чи можуть бути підтримані.

По-перше, момент закінчення кримінального правопорушення визначається не фактом виявлення контрабанди, а настанням передбаченого КК юридичного результату, яким у випадку контрабанди є фактичне переміщення предмета через митний кордон України. Дії посадової особи митного органу не формують і не змінюють цей результат, а лише фіксують його наявність або відсутність. Виявлення контрабанди під час митного контролю є процесуальним фактом доказування, а не характеристикою об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. Постанова ж у зверненні питання про митника, який, виявивши під час митного оформлення контрабанду, «повинен дозволити перемістити товари з тим, щоб злочин був закінченим», виглядає надуманою (контрольовані поставки наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів (ст. 456 МК) і переміщення товарів під негласним контролем (ст. 457 МК) – тема окремої розмови).

По-друге, та обставина, що особа, яка вчиняє контрабанду, на момент митного огляду вже виконала всі залежні від неї дії, не є вирішальною для визнання аналізованого кримінального правопорушення закінченим. Поняття закінченого кримінального правопорушення, як відомо, передбачає його юридичну завершеність, яка може і не збігатись з уявленням про це з боку особи, яка вчиняє кримінальне правопорушення. І для кримінальних правопорушень із формальним складом має значення не суб'єктивне уявлення особи про завершеність своєї поведінки, а об'єктивне настання передбаченого законом юридичного факту. Його відсутність з причин, що не залежали від волі винного (зокрема, внаслідок здійснення результативного митного контролю), за загальним правилом, утворює замах на кримінальне правопорушення.

По-третє, митний контроль як адміністративна процедура не може розглядатися як чинник, здатний впливати на визначення стадії кримінального правопорушення у виді контрабанди, ще

й тому, що здійснення такого контролю є нормативно передбаченим та обов'язковим елементом режиму переміщення предметів через митний кордон України. Стадія ж кримінального правопорушення не може і не повинна залежати від волі конкретного митника, а лише свідчить про те, що об'єктивна сторона контрабанди не була завершена. Аналогічно, наприклад, замах на вбивство не перетворюється на закінчений злочин тільки через те, що винна особа здійснила всі залежні від неї дії (наприклад, здійснила постріл), а смерть потерпілого не настала. Варто враховувати і те, що у разі переміщення предметів через митний кордон України поза місцем розташування митного органу, поза робочим часом, установленим для нього, і без виконання митних формальностей або з незаконним звільненням від митного контролю останній як такий відсутній (контрабанда вчиняється поза митним контролем).

По-четверте, пропонуване деякими суддями ККС ВС (як предмет для обговорення), а також окремими науковцями [13, с. 198–199, 209, 216; 14, с. 146; 15, с. 13, 106, 153] перенесення моменту закінчення контрабанди на стадію початку митного оформлення, з огляду на оцінку рівня суспільної небезпечності вчиненого та завершеності дій винного (в його уявленні), означало б ігнорування законодавчої конструкції складу кримінального правопорушення та фактичну підміну конструкції «переміщення через митний кордон» конструкцією «вчинення дій, спрямованих на переміщення через митний кордон». Такий підхід, на наш погляд, суперечив би принципу законності (*nullum crimen sine lege*), виходив би за межі допустимого судового тлумачення кримінального закону і частково (у контексті кримінально-правової оцінки дій особи у разі переміщення з України предметів контрабанди) не узгоджувався б з імперативом конституційного походження «усі сумніви – на користь особи, діяння якої кваліфікується». Наповнювати одне законодавче положення [переміщення через митний кордон України] різним змістом залежно від напрямку руху предметів контрабанди і способу її вчинення навряд чи правильно.

Викладене дає змогу стверджувати, що наявна залежність моменту закінчення контрабанди (причому всіх її різновидів) від фактичного переміщення предметів через митний кордон України є прямим наслідком тієї моделі відповідних кримінально-правових заборон, яку визначив (вважаємо, що хибно) вітчизняний законодавець. З огляду, зокрема, на те, що відповідний підхід вже апробований законодавцем (мається на увазі те, що у статтях 482 і 483 МК саме для усунення дискусій з питання про момент закінчення «адміністративної контрабанди» поряд із переміщенням предметів фігурують дії, спрямовані на їх переміщення [16, с. 59, 101–102]), і джерелом якихось зловживань або правової невизначеності він (підхід), наскільки нам відомо, не став, ми висунули пропозицію доповнити диспозиції частин перших статей 201, 201-1, 201-3, 201-4, 305 КК альтернативною вказівкою на дії, спрямовані на вивезення предметів контрабанди за межі митної території України [17, с. 194].

Ще одним можливим варіантом вирішення розглянутої проблеми *de lege ferenda* є сприйняття пропозиції розробників проекту нового КК, які у ст. 6.3.22 вказують на те, що контрабанду як злочин 3 ступеня вчинила особа, яка товари у вагомому розмірі переміщувала через митний кордон України без передбаченого законом декларування, поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю [18].

Висновки. Проведене дослідження дає змогу сформулювати такі висновки.

1. Контрабанда предметів, виявлених при в'їзді в Україну на митній території під час митного контролю, є закінченим кримінальним правопорушенням, оскільки фактичне переміщення предметів через митний кордон України вже відбулося – до моменту здійснення митного контролю на митній території України. Виявлення предметів під час митного огляду не змінює того факту, що вони вже перетнули митний кордон України, як цього і вимагає чинний кримінальний закон.

2. Контрабанда у міжнародних поштових відправлень, які прибули в Україну, є закінченим кримінальним правопорушенням з моменту фізичного перетину митного кордону поштовим відправленням. Подальше виявлення у ньому заборонених предметів при митному огляді на митній території України дає змогу констатувати наявність закінченої контрабанди.

3. У разі виявлення предметів контрабанди під час митного контролю до їх фактичного переміщення через митний кордон України (при виїзді або пересиланні) має місце замах на контрабанду, оскільки об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення виконана частково, а умисел на його вчинення не доведений до кінця з причин, що не залежали від волі винного. Тут діє загальне правило: момент закінчення контрабанди визначається фактом переміщення предметів через митний кордон України, а не моментом їх виявлення працівниками митних органів.

Водночас питання системної суперечності в законодавчій конструкції складів контрабанди, яка призводить до необґрунтованої диференціації кримінальної відповідальності залежно від напрямку переміщення (ввезення/вивезення) предметів контрабанди за фактично однакового рівня суспільної небезпечності вчиненого, потребує розв'язання у спосіб внесення змін до КК. Ще один (прийнятний нині і для ККС ВС) варіант розв'язання розглянутої вище проблеми – звернення до Конституційного Суду України з поданням щодо конституційності законодавчих положень про незаконне переміщення через митний кордон України. Обґрунтуванню відповідних пропозицій *de lege ferenda* й аналізу конституційності приписів КК, зокрема, у світлі принципів кримінального права можуть бути присвячені подальші наукові розвідки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду (актуальна практика). Рішення, внесені до ЄДРСР, за листопад 2025 року / Упоряд.: управління аналітичної та правової роботи Касаційного кримінального суду департаменту аналітичної та правової роботи; заст. голови Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, д. ю. н. Н.О. Антонюк. Київ, 2025. 54 с. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/ogliady/Oglyad_KKS_11_2025.pdf (дата звернення: 3.02.2025).
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 10-ге вид., переробл. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2018. 1368 с.
3. Сень І. Момент закінчення контрабанди: правові позиції Верховного Суду. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*: матеріали XXXI звітної науково-практичної конференції (6–7 лютого 2025 р.). Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2025. С. 472–474.
4. Дудоров О.О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика: монографія. Київ: Юридична практика, 2003. 924 с.
5. Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 9 квітня 2019 р. у справі № 755/23519/14-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81360693> (дата звернення: 3.02.2025).
6. Радутний О.Е. Використання конструкції дієслів для визначення моменту закінчення злочину у кримінальному законі. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2016. № 2 (7). С. 159–168. URL: <http://vakr.nlu.edu.ua/issue/view/9584> (дата звернення: 3.02.2025).
7. Сорока С.О. Контрабанда наркотичних засобів: проблеми протидії: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2010. 234 с.
8. Дудоров О.О., Мовчан Р.О., Письменський Є.О. Кримінально-правова охорона лісу в Україні: монографія. Київ: Норма права, 2023. 520 с.
9. Кримінальне право. Загальна частина (Українсько-європейські студії): підручник: у 2 книгах/ за ред. О.О. Дудорова, А.А. Стрижевської. Книга 1. Вступ до кримінального права України. Вчення про кримінальне правопорушення. Київ: Видавництво «Норма права», 2025. 824 с.
10. Резнік І.М. Правове регулювання переміщення товарів через митний кордон України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2014. 26 с.
11. Німа А.О. Правове регулювання переміщення товарів фізичними особами через митний кордон України: дис. ... д-ра філософії за спеціальністю 081 «Право». Харків, 2024. 209 с.
12. Коваль Н.О. Підстави та порядок переміщення гуманітарної допомоги через митний кордон України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса. 2014. 19 с.
13. Процюк О.В. Кримінальна відповідальність за контрабанду: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2006. 254 с.
14. Сіленко В.В. Кримінальна відповідальність за контрабанду: порівняльно-правове дослідження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2009. 267 с.
15. Кравченко О.О. Кримінально-правова характеристика контрабанди: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2010. 203 с.
16. Стороженко С.А. Адміністративна відповідальність за незаконне переміщення товарів через митний кордон України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Тернопіль, 2019. 236 с.

17. Дудоров О.О., Мовчан Р.О. Рекриміналізація товарної контрабанди і супутні законодавчі новели: критичний аналіз. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2024. № 1. С. 165–202. DOI: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2024.21.302903>.
18. Кримінальний кодекс України. Контрольний текст проєкту (станом на 14.01.2026 року). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2026/02/09/kontrolnyj-proyekt-kk-14-01-2026.pdf> (дата звернення: 3.02.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 3.02.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 20.02.2026
Дата публікації: 5.03.2026

© Дудоров О.О., Письменський Є.О., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0